

ban mutatkozó eltérést tudvalevőleg az teszi indokolttá, hogy a leányiskolában a természettanhoz kapcsolták a csillagászati és a fizikai földrajz elemeit is, holott a heti óraszám a leányiskolában is csak 3.)

A tanítási egységek teljes kidolgozásán kívül a szerző a mágnesség és az elektrosztatika tanításához szükséges kísérleti eszközökre és a kísérletek helyes elvégzésére vonatkozólag igen részletes útmutatást ad.

Tanításaiban az uralkodó szerepet a tanár kísérletei viszik, de bemutat két tanulókísérlettel és egy részben tanulókísérlettel végzett órát is. Tisztán tanulókísérlettel tanítja a fény visszaverődését és a mágnesség bevezető óráját, de egyúttal utasítást ad arra is, hogyan végezhető a tanítás, ha a tanár végzi a kísérleteket; az elektromos áram mágneses hatásának ismertetésekor a tanulókon kívül a tanár is kísérletezik.

A tanítások mindegyike igen jó felépítésű, és nagyszerű hozzáértésre vall. A rávezetések meggyőző erejűek.

Minden egyes óra elején a szerző részletesen felsorolja a tanításban használt szemléltető eszközöket. Az órák felépítése általában a következő: I. számonkérés, II. bevezetés, III. tárgyalás, IV. összefoglalás, V. alkalmazás. — A bevezetés célja a hangulatkeltés, ill. a tanulók által már tapasztalt jelenségek megemlítése. A bevezetéshez kapcsolódik a célkitűzés, a probléma felvetése. A tárgyalás a tanítás legfontosabb része, és így erre fekteti a szerző a legnagyobb gondot. Ezt igen részletesen dolgozza ki. — Tanításai közt vannak természetesen más felépítésű órák is. Így vannak órák, amikor a számonkérés elmarad, máskor alkalmazás nem is vehető fel. Vannak természetesen összetett beosztású tanítási egységek is, így pl. előfordul a célkitűzést megelőző kísérlet is, vagy van olyan óra, amikor a tanítás egy későbbi óra előkészítésével fejeződik be.

Matzko Gyulának erről a könyvéről is ugyanazt mondhatom el, amit az első kötetről mondtam: kitűnő munka, a kezdő tanároknak nélkülözhetetlen, de nagy haszonnal forgathatja és sok követésre méltó szempontot talál benne a gyakorlott tanár is.

Krix Márton.

Gogolák L. Pánszlávizmus. Budapest, 1940. 135 oldal. **Ferdinándy M. Középeurópa.** Budapest, 1940. 127 oldal. **Feketekúty B. Jugoszlávia magyar szemmel.** Budapest, 1940. 190 oldal. Cserépfalvi kiadásai.

A legújabb tantervi rendelkezések alapján a világtörténelem tanításakor a közelmúltnak, sőt napjainknak eseményei részletes politikai, társadalmi és gazdasági megvilágításban tárgyalandók. Az Utasítás különösen hangsúlyozza a mai sorsunkra kiható életközelségi problémák józan elvi ismertetését, és higgadt tárgyi lemérését. Itt körül átgondolásra a nemzeti öntudat öb- redése, Kelet és Déleuro pa pánszláv törekvései, a Balkán népi és politikai fejlődése s végül mindezen történeti rianások között hazánk helyzete, súlya, hivatása és jövője! Mind e problémák eredeténck, kifejlésének és kihatásának részletes megvizsgálásához összefoglaló áttekintést és történeti nézőpontokat adnak a nemzetnevelők minden rétegének az alábbi kötetek. Az első kettő egy-egy eszmének nemzetek feletti életerejét vizsgálja. Feketekúty monográfiája pedig a konkrét államalakulat kereteit és belső tartalmát ismerteti.

1. Gogolák könyve a szláv egység-gondolat történeti fejlődését és tartalmi összetevőit elemzi. A pánszlávizmusból két főáramlat hullámzását figyeli meg: a szláv népek állami önállóságkeresését, másrészt pedig Oroszországhoz való politikai és vallási közeledését a latin-germán tömb fenyegető és megszervezett túlsúlyával szemben. Az első szláv-germán feszültségek a cseh-német határon jelentkeztek. Ekkor tudatosult a szlávokban a nemzeti nyelv szerepének fontossága, mint a népi hovatartozásnak külső ismérve. A szláv faji öntudat fölébresztésében elhatározó szerepet vitt a német romantikus irányzat folklorzisztikai kutatása, mely a népi nyelv, költészet és szokások vizsgálatával a szlávokot is saját őserőihöz utalta. Részletesen bemutatja a szerző Schläzer kutatásait és Herdernek szinte szláv ki nyilatkoztatásszerű megállapításait, melyek a szláv népeket — tényleges önérejükhez aránytalan — politikai és kulturális küldetések vállalhatására fejlettnak hirdették. Gogolák soraihoz hozzátehetjük magyar szempontból Herdernek a szláv-magyar életképesség viszonyára vonatkozó proféciját: »A magyarok, mint az ország lakosainak csakélyebb része most szlávok, németek, oláhok és más népek közé vannak beékelve, századok múltán talán már a nyelvüket is alig lehet felidézni.« (Ideen zur Phil. der Geschichte der Menschheit. IV. r. 16, 2.) Ezért kapta a német romantika tudós filozófusa a »praeceptor Slavorum« kétélyű kiténtetését — amint ezt a mai német népi tudomány nem jogos méltatlankodás nélkül veszi tudomásul. A szláv egyesülési és önállósulási gondolatnak lelkes és szívós képviselői voltak Dobrovzsky, az első cseh ruszszfil., továbbá Kollár János, és a szlovén Gáj Lajos, akik nyelvészeti és irodalmi elemek révén igyekeztek honfitársaikat és a külföldieket az egytetemes szláv ideológiának megnyerni. Végül részletes bepillantást ad a szerző Oroszországnak szerepére a pánszláv gondolat felkarolásában és erőteljes képviselésében. Nem mulasztva el az orosz imperialista törekvések során a belső motívumokra is rámutatni, amelyek Oroszországot szembeállították Nyugattal: ezek az autokrácia, a hivatalos orthodoxia és a muzsik néplélek misztikus theokrácia-hajlama.

A szlávofil gondolat előmozdító tényezőinek megállapításában bizonyos ingadozó következetlenséget találunk. A pánszlávizmus irányzatát ugyanis Gogolák történeti-népi eszmélkedésekből származtatja, majd később elsősorban az orthodoxia vallási élményére vezet vissza. (90, 93 illetve 95 old.) Történetfilozófiai érdeklődése azonban mindvégig megörzi a szerzőt a demagógkilengésektől és így fejtegetései az eszmeiség és világnézet-elemzés elmélyült irányában haladnak.

2. A Duna-völgy államainak táji, történeti és politikai összefüggéseit kutatja Ferdinándy könyve. Elmélkedő történetiszemlélettel teszi vizsgálat tárgyává Középeurópa néprajzi képét és az itt lakó népek nemzeti sorsát, gazdasági egymásrantsóságát. Majd gyakorlott analízáló érzékkel elemzi, hogy milyen kísérletek történtek Középeurópa országainak, ennek a természeti és politikai tömbnek az összefogására — ha nem is egy korona, vagy dinasztia jogarának, de legalább egy gazdasági, világnézeti és uniós-föderatív egység-eszmének és közösségtudatnak a jegyében. Középeurópát mint államtestet sikerrel egyesítette egy időre az avar, majd több alkalommal a magyar nép.

Igy III. Béla, Károly Róbert, aki bölcs és mértéktartó politikájával lehetővé tette, hogy a középeurópai érben egy nagyszabású Anjou-hegemónia bontakozzék ki. Károly ugyanis a visegrádi kongresszuson mint feltétlen tekintélyű döntőbíró szerepelt Középeurópa másik két vezér-aspiránsának, Cseh- és Lengyelországnak ügyében. Meggyőző történeti valószerűséggel mutatja be a szerző Mátyásnak, majd Báthory Istvánnak sorsdöntően alakuló nagyhatalmi törekvéseit Középeurópa összefogására és népi alapon való egyesítésére. Vizsgálódásai alapján önkéntelenül ébred az a meglátás, hogy Középeurópa tájai és népei felett egységes államkonstrukciót csak a »birodalmi« eszmevilágban élő magyarság tudott létrehozni. A soklelkű dunai táj egybefoglaló aroncsa a magyar Szent Korona volt. Így az öncélú és az egyenlőség szuverén elvén alapuló Középeurópának mindig a Magyar Birodalom volt a létrehozó magva, éltető, összetartó kerete és irányító vezetője. Hiszen még a XIX. században is foglalkoztak politikusaink azzal a gondolattal, hogy a Duna-medence nemzeteit mint egyenrangú államokat egy nagy gazdasági, kulturális, politikai kooperációba: független és önálló államszövetségbe egyesítsék. S a magyar is önzetlen együttműködő tagja lett volna ennek az antarkias nemzetközösségnek.

A könyv második részében személyes élményeket mond el a szerző Középeurópa belső lelkiségének és nemzetiségi öntudatának érzékeltetésére. Látó szemmel jelöli meg a lengyel-cseh és magyar történelemnek középeurópai kölcsönhatását. Tetszetős eszme kombinációkat olvashatunk itt, bár következtetései néha — prémisszáik híján — a merészségig önkényeseknek tűnnek fel.

A munka stílusa szinte szubjektív lendületű; az író lelke izzó kapcsolatban áll témájával, s talán ennek tudható be, hogy a pátoz és ditirambikus jóhangzás igézetének hangulati kényszere alatt a szerző a fogalmi és metodikai következetességet olykor az eufónia stílusesztétikai szempontjainak mögé helyezi (42 l. 33—4 sor, továbbá a Hunyadi-kísérlét fejezete.) A könyv egyes részei azt a sejtést engedik bennünk kialakulni, hogy a szerzőben egy oknyomozó-hajlamú, szellemes történet-pszichológus kibontakozása igérezik. De kétségtelen ötletgazdagsága csak kellő lehiggadás, továbbá rapszodikus gondolatfűzésének és stíluskészségének mérséklése után fogja az értekező műfaj tárgyi követelményeit harmonikusan szolgálni. Viszont értéke, hogy a Magyar Birodalom fejlődésének képét és politikai lélekrajzát a maga sokrétűségében törekszik fölvezetni.

3. Feketekúty könyvében a délszlávok életrajzát kapjuk a történelmi, földrajzi, néprajzi, kulturális és gazdasági viszonyaik mozaikképében. A balkáni szlávokat Herakliusz császár telepítette mai hazájukba a római birodalom északi védőgyűrűjeként. Sorsukat a görög Bizánc, majd a török Sztambul határozta meg — a szó legszorosabb etimológiai értelmében. Bizánc adta vallásukat s ezzel már eleve a maga kulturális-vallási hatókörébe vonta a délszlávokat. Állami életüknek, politikai helyzetüknek irányítását pedig 1389-ben az első rigómezei csatában a mohamedán törökség ragadta magához. Így következett el egy fél évezred, amely alatt a délszláv népek nem vehettek részt az európai fejlődésben. A török hódoltság tehát 500 éves

eszméletlenséget jelentett. A felszabadító háborúk során a délszláv Szerbia a török áfium bódító hatása alatt már a maga nemzeti követelményeivel sem volt tisztában. Ez magyarázza meg azt a tény, hogy a népi valójukból kiforgatott tartományok olyan nehezen találtak önmagukra. Csak Karagyorgye szívós szabadságharca hozta meg lassan a nemzeti egyesülés első lehetőségeit. A szerb államegység 1830-ban öltött külső formát, amikor a szultán fejedelemnek ismerte el Obrenovics Milost. Az ország életét a mai napig ez a két dinasztia irányította majd a századforduló korában Pasic Miklós. Ez utóbbit — ha mint délszláv államférfit nézzük — a nagyranéző, változó eszközökkel egy célra törő és eredményeiben nagyméretű politikusok első sorába kell helyeznünk. — A történeti kép kiegészítéséül adja szerző a délszláv lelkiség, kultúra, népiség és közgazdaság' advatszzerű fejlődését 1939-ig.

Művét a részletes pontosság törekvése jellemzi. Ennek tudható be az az eljárás módja, hogy a horvát, dalinát, szlovén, vend, bosnyák és montenegrói állapotokat külön fejezetekre bontja, ami viszont módszertani szempontból az áttekintést és szintetikus összefüggést nem szolgálja mindig eredményesen. — A könyvek problémalátása és célzata sok termékeny szemponthoz segítheti az olvasót a mai tágabb értelemben vett nemzeti sorsközösség kérdéseiben.

Visy József dr.

Ortutay Gyula két könyve. Fedics Mihály mesél. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Az Egyetemi Magyarságtudományi Intézet Kiadása. Budapest 1940. *Kis magyar néprajz.* Könyvbarátok kiskönyvei, 5. kötet. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1940.

A magyarság ismeretét szolgáló tudományok összességének, a magyarságtudománynak, hungarológiának a legfontosabb ágai közé tartozó magyar néprajz oktatásunkban, az egyetemet és főiskolát is ideértve, sajnos még alig kapta meg azt a helyet, mely ép nemzetnevelő ereje folytán megilletné. Bár kétségtelen, hogy a népi műveltség jelentőségének a felismerése az utóbbi években nagy lépésekkel haladt előre, sőt az ügynek egyik olyan túlzó híve is akadt már, aki az eddig Hamupipókeként elhanyagolt népi ismereteket most, hogy az elkezdett hasonlatunknál maradjunk, szinte egyeduralkodó királynőként akarná iskoláinkba bevezetni. A népi műveltségben lefetémenyezett szellemiségben a magyar művelődésnek mi is egy igen jelentős, bár semmi esetre sem egyedül üdvözítő eszményét látjuk, de ép az igazi magyar hagyományok ismeretében tiltakoznunk kell mindegy olyan törekvés ellen, mely egy rosszúl értelmezett népi gondolat jegyében mondjuk például Bessenyeit, Kazinczyt, vagy Babits Mihályt, azért mert ők magyarságukat az európai humanizmus eszközeivel fejezték ki, el akarná hanyagolni. A kizárólag ősi magyarnak tartott népi műveltség s középrétegeink jobbainak európai magyarságú műveltsége közötti ellentét különben is mondva csinált és hirdetői jószándékuk mellett legfeljebb műveletlenségükről tesznek bizonyosságot.

Ezek a gondolatok Ortutay Gyula előttünk levő könyveinek olvasása közben különösképp az eszünkbe juthatnak. Épp Ortutay egész munkássága tartalmával és módszerével egyaránt azt bizonyítja, hogy a különben nem elég kifejező magas- és mélykultúra elnevezéssel szétválasztott. látszólag két-